

ESCRIPTORES I ARTISTES A LLAGOSTERA

Un recorregut per tots els racons del terme i pels relats i dibuixos que se n'han fet

MARIÀNGELA VILALLONGA

1. Preàmbul

Fa uns anys, la publicació de l'*Atlas literari de les terres de Girona* va portar una nova visió del paisatge i de la cultura d'aquesta part del país. És molt diferent passejar i moure's per un territori sense literatura, que fer-ho de la mà d'algun dels principals escriptors que l'han trepitjat i han cercat els millors mots per descriure'l. En aquest sentit, Llagostera és una població privilegiada, no només per l'extensió del seu terme ni per la varietat dels seus paisatges, sinó pel fet que molts artistes, escriptors i pintors, sobretot, hi han viscut i han intentat transmetre'n els seus principals valors.

No sabia expressar bé amb paraules el munt de sentiments diferents que s'apilonen en la meua ment, aquest vespre, aquí, a Llagostera. S'apilonen a la ment, però venen del cor. Per moltes conferències que hagi donat al llarg de la meua vida, per molts llocs que hagi trepitjat, propers o llunyans, Llagostera sempre serà per antonomàsia el meu lloc preferit, allà on tinc les arrels, ben enfonsades, per anys, sí, però també per voluntat dels meus. La meua mare no era nascuda a Llagostera, però es va fer seu aquest poble i aquí reposa en pau, per sempre, des de no fa encara ni un mes. Als meus pares, que em van fer de Llagostera, els dedico aquesta meua intervenció d'avui.¹

Perquè la meua intervenció d'avui ha de parlar de creació i paisatge, de la creació literària i artística i del paisatge de Llagostera. I tot això pertany al món de la subjectivitat, tot i que jo després ho intenti sistematitzar i mostrar-ho a tots vostès amb una certa objectivitat necessària. Els llocs no necessiten que ningú els descrigui amb el pinzell o amb la ploma, som nosaltres, les persones, els que necessitem descriure'ls de la manera que sabem. Perquè ens n'enamorem. Els llocs són; van ser abans, i seran després de nosaltres. Com diria Horaci, nosaltres només som amos breus d'un tros de bosc, d'uns quants arbres, d'una casa o d'un jardí. Els boscos, els arbres, els jardins, els camps ens sobreviuran. Però potser també sobreviuran les paraules precises i belles o les pinzellades justes d'un quadre o d'un poema, si el quadre és ben fet, i el poema és ben escrit, si els que viuen aquell paisatge es senten identificats amb la mirada de l'escriptor i del pintor que el van fixar. Totes les mirades són vàlides i valuoses, però n'hi ha que romandran en el temps i en l'espai, per circumstàncies a vegades clares, a vegades arbitràries, a vegades atzaroses. L'any 2003, sota la direcció de Narcís-Jordi Aragó i Mariàngela Vilallonga, vam publicar l'*Atlas literari de les terres de*

Girona.² Vam dividir l'obra per comarques. Un dels capítols del Gironès, la comarca de la qual em vaig ocupar jo mateixa, el vaig dedicar, sencer, a Llagostera. És d'aquest capítol que parteixo per a confeigir aquest treball, que esdevindrà una versió augmentada d'aquell text, acabat d'escriure a finals de l'any 2002.

2. EL SEGLE XIX

A la segona meitat del segle XIX, Llagostera va experimentar una eclosió cultural. L'any 1862 Francesc de P. Franquesa va crear un "*Centro de instrucción*", que impartia classes a les nits d'aritmètica, de dibuix, de correcció d'escriptura. L'any 1888 es crea la societat Casino Llagosterenc. Pocs anys després, el 1892, es crea l'*Escola Menor de Belles Arts* i s'inaugura el tren petit que uneix Girona amb Sant Feliu de Guíxols, el Carrilet. L'any 1895 una colla de joves del poble creen el diari humorístic *La Trompeta*. Abans d'entrar al segle XX, Llagostera comptava amb elements culturals que donarien al poble el caràcter que tindrà fins els nostres dies.

Perquè encara no ha estat estudiat, m'aturaré un moment en aquest personatge que, el primer, va posar Llagostera en el mapa cultural del moment. Francesc de Paula Franquesa, l'antic amo de can Franquesa, l'edifici que és ara el Museu Vilà, va ser notari i secretari de l'Ajuntament de Llagostera. Va publicar a Barcelona, l'any 1856 un llibre de 219 pàgines amb el títol *Flores de amistad: poesías*. Dels 58 poemes del recull, 22 tenen dedicatòries a dones i 17 a homes, la majoria porten data i lloc de creació, des de 1849 fins a 1856, la major part de les poesies les escriví a València (13), Barcelona (9), Girona (5), i una a Xàtiva, a Castelló de la Plana i al Montseny. Barcelona, Girona, València i el Montseny són també matèria literària, amb un poema que glossa cadascun d'aquests llocs. Dissortadament no hi ha cap poema ni dedicat, ni datat a Llagostera. El títol de l'obra li va inspirar Víctor Balaguer, a qui també dedicà un poema "*con motivo de su tomo de poesías Flores del alma*". A la prosa que precedeix el recull de poemes, Franquesa es dirigeix als seus amics, destinataris del volum, amb aquesta pregunta retòrica: "*¿Y a quién mejor que a vosotros, mis queridos amigos, puedo dedicarme en estas horas de meditación y melancolía en que, apartado el pensamiento del ruido del mundo, busca la soledad para probar en ella otras dichas, otras creencias, otro mundo que el que acaba de dejar cubierto con el manto del engaño y mecido por una brisa emponzoñada?*"³

No sé què devia haver causat aquest malestar interior a Franquesa. Potser va trobar la pau a Llagostera. Si més no, va desenvolupar al nostre poble una activitat cultural destacada. L'any 1862 va crear-hi el *Círculo de amigos de la instrucción* per a contribuir a la formació cultural de les "*clases trabajadoras, siguiendo las inspiraciones del artículo del 22 de junio, que apareció en 'El Ampurdanés', su autor el Sr. Dámaso Calvet, a quien el Centro de Instrucción de Llagostera piensa nombrar socio de mérito. [...] Reciba el parabien de la Redacción la villa de Llagostera, toda vez que se adelanta tanto y tanto en un camino que nosotros aquí en Figueras no podemos recorrer, a pesar de la buena voluntad de algunos y de haberlo señalado*

una pluma tan bien cortada como la del aprovechado joven, el ingeniero poeta D. Dámaso Calvet.” Aquesta és, si més no, la interpretació que en fa el diari *El Ampurdanés*, en una nota que publica el 27 de juliol de 1862.

Així devia ser. El senyor Franquesa es va inspirar probablement en aquest fragment de l'abrandat article de Calvet mencionat: *“Es preciso, pues, avivar en el pueblo ese deseo de instruirse, y à las municipalidades y en su defecto à las corporaciones, à los liceos y à los casinos, toca el establecer ó proteger, cuando no lo hace el gobierno, toda clase de instituciones que tiendan al desarrollo intelectual de los obreros en las industrias que estan en auge en la poblacion. Asi en Paris, en donde prosperan sobre todo las artes de la forma, la escultura, el grabado, el moldeado etc, las escuelas que prestan mayores servicios son las de dibujo, una anexa al conservatorio de artes y la otra en la calle de la Escuela de Medicina. Y es tan evidente la utilidad de dichos establecimientos, que la Inglaterra consagra ahora muchos millones para la enseñanza de las artes del dibujo, desde que la esposicion de 1851 le demostró que pecaban todas sus obras por falta de gusto”*.⁴

L'any 1863 el *Círculo* ofereix un regal als Jocs Florals de Barcelona. És a dir, el *Círculo* va exercir de mecenes i va promoure un dels premis, a imatge i semblança del que ja havien fet l'*Ateneu català* i l'*Ateneu de la classe obrera* de la ciutat. I, a més, segons llegim a *El Ampurdanés* del dia 1 de febrer de 1863, Llagostera va voler que el premi fos *“un arpa trabajada en corcho por el señor Carreró, tan conocido por los trabajos admirables que ha ejecutado, y la ofrece en corcho porque es la industria de esta tierra, y porque con un producto de su industria desea premiar al trovador que mas lo merezca, pues ya sabe el Círculo que se agradecerá su don como si fuese de oro ó de plata, que en él no se mirará el valor de la materia, sinó la riqueza de la buena voluntad con que se ofrece, y tambien el trabajo del artífice, que es conocido como único en su arte así entre nacionales como extranjeros.”* La carta del *Círculo* acabava amb aquest paràgraf, segons l'esmentat diari: *“Lo Círculo saluda al Consistori, y li desitja llarga vida pera mes honra de la pàtria y pera mes glòria de la terra catalana, que era un jorn mirada y tinguda per las naciones estranyas com spill de altas virtuts, com exemple de patriotisme, com càtedra de literatura y com semenza de nobles llibertats.”* El diari empordanès acaba el comentari amb aquests mots: *“Enviamos nuestros fraternales y cordiales saludes al Círculo de Llagostera, à cuya cabeza hemos visto con gusto como presidente al señor D. Francisco de Paula Franquesa, persona conocida ya por apreciables trabajos literarios y por su acendrado catalanismo.”* Cal afegir, com a curiositat, que l'arpa –flor natural– la va guanyar el poeta Damas Calvet per la poesia *“Los aires de la pàtria”*. Atzar?

El mes d'abril de 1863 apareixia una carta de Franquesa al diari empordanès que, pel seu interès, transcriu:

Llagostera 5 Abril 1863.

Muy Sres. mios y de mi mayor consideracion: El interés que demuestra esa redacción por el fomento de las Sociedades Corales que, con tanto acierto como abnegación, dirige el simpático Sr. Clavé, me obliga à hablarles de la de esta villa, cuyos individuos se hallan unidos con la de esa por un espíritu de compañerismo que, habiendo tenido origen en los Campos Elíseos de Barcelona en el pasado festival, no se ha borrado aun. Puedo asegurar à Vds. que estos jóvenes

coristas aguardan con cierta impaciencia el próximo festival, para reanudar mas, si cabe, los lazos de amistad que les une con los de esa, y ostentar juntos sus pendones entre los de los pueblos de la provincia vecina. El Circulo de amigos de la instruccion, del que aquellos forman parte, celebró el día 22 del pasado una de sus funciones extraordinarias, egecutándose por la sección lírica la sinfonía el topacio, bellissima produccion del Sr. Pujadas, un wals con variaciones de flauta, la americana la mascarita, las galas del Cinca. La barcarola ¡al mar! y el rigodon las ninas del Ter, piezas coreadas del Sr. Clavé. Ocioso seria cada vez que de estas funciones se habla, describir el éxito de las mismas y la aceptacion que en esta adquieren esta clase de espectáculos, aceptacion que se revela por la numerosa concurrencia que llena el magnífico salon principal del Circulo. En uno de los intermedios se leyó por el presidente de la Sociedad un discurso, en el que se propuso combatir la funesta pasion del juego, germen muchas veces de desuniones y disgustos en el seno de las familias, habiendo sido escuchado con religioso silencio. De este modo procura la Junta de Gobierno del Círculo hacerse digna de la confianza que la sociedad tiene en ella depositada, y cumple fielmente con el objeto de la asociacion, que á lo útil y provechoso sabe enlazar lo agradable; de modo que, sin olvidar la parte recreativa, no deja el Círculo de fomentar el importante ramo de enseñanza, teniendo abiertas ya las clases de lectura, aritmética, geometria y geografia, dibujo lineal, música y declamacion, pudiendo asegurar a Vds, que, vencidos algunos naturales obstáculos, quedaran establecidas algunas otras de no menos interés.

Soy de Vds. su afectísimo Q. B. S. M.

F. de P. F.

El mes d'abril de l'any següent el diari publicava un comunicat per donar les gràcies al *Círculo* que havia nomenat soci honorari el director del diari, en representació de l'empresa i de la redacció. El diari era del Partit republicà democràtic federal i el seu director era Josep Rubaudonadeu.

L'any 1872 Franquesa va guanyar el primer accèssit del *Certamen Literario de Granada*, amb la poesia "*A la Virgen María en su concepción Immaculada*", que va ser publicat a la tipografia de Manuel Llach de Girona, l'any 1873. Té 8 pàgines. I aquest mateix any va llegir un "*Discurso felicitándose de poder inaugurar los Certámenes de la Asociación*", es referia a la *Asociación Literaria de Gerona* que es van iniciar aquell any i van durar fins a 1901. Va llegir el discurs com a president que era de l'associació. Era el 3 de novembre de 1872 i l'esdeveniment va tenir lloc al Teatre Municipal de Girona. En aquell moment, l'Associació era presidida per Francesc de Paula Franquesa; mentre que Enric Claudi Girbal ocupava la vicepresidència; Joaquim Botet i Sisó n'era el tresorer; Joaquim Riera, el secretari general, i Celestí Pujol i Camps feia de vocal. Entre els socis s'hi podien comptar Albert de Quintana, Rafael Masó, Tomàs Saliati, Narcís Sambola de Brugués, Artur Vinardell Roig, Narcís Blanc i Illa i Vicenç Dorca. L'Associació Literària organitzava festes culturals i el setembre del 1876 va iniciar la publicació de la *Revista de Gerona*, subtitulada com "*Revista de literatura, de ciències i arts; Òrgan de l'Associació Literària de Girona*". En aquest primer número, Franquesa publicà el poema "*Fantasia*"⁵ i el mes de maig de 1877

publicà “A la memoria de nuestros queridos amigos D. Narciso Blanch e Illa, D. Fernando Pou y D. Norberto Guiteras”,⁶ un poema que l'autor havia llegit “en la velada literaria que en su honor celebró la Asociación el día 10 de abril de 1876”. L'any 1879 hi publicà el poema “La vellesa”⁷ i l'any 1881 participà en la “Velada literaria celebrada con motivo del segundo centenario de la muerte de Pedro Calderon de la Barca”, organitzada per la Asociación Literaria de Gerona.

L'any 1887 Franquesa encara n'era president, Joaquim Botet i Sisó n'era vicepresident i Emili Grahit tresorer. Són els homes de la cultura gironina de finals del segle XIX i Franquesa era un d'ells. Franquesa va traduir al castellà i es va publicar a Barcelona en edició bilingüe, *La serenata del gondolero: barcarola para barítono*, amb música de Carlo F. Mangiagalli Vitali (1842-1896) i sobre una poesia de E. Longoni, sense data. Una mostra més del gust que el nostre home sentia per la música.

No hi ha dubte que Francesc de Paula Franquesa va ser el precedent de tot el que, des d'un punt de vista cultural, va esdevenir-se després a Llagostera. El Círcol va durar poc, però degué inculcar el gust per la pintura, per la literatura i per la música, al poble de Llagostera. O dit d'una altra manera, a Llagostera hi havia el germen, el caliu necessari perquè aparagués una associació capdavantera, molt abans que en d'altres llocs fins i tot més grans de les nostres terres. Algun dia caldrà estudiar més a fons aquest Círcol.

2. EL SEGLE XX

Revistes com *Chantecler*, *La Sembra*, *La Selva* o *Renovació* són l'antecedent, a principis del segle XX, de les publicacions que encara avui existeixen al poble, el *Butlletí* i el *Programa de la Festa Major* (cf. Figura 4.1). Justament al *Butlletí de Llagostera* de novembre-desembre de 1984, Enric Marquès escrivia un article amb aquest títol: “*Quatre pintors de Llagostera*”. Hi deia el següent:

Res més normal que el paisatge d'aquest Gironès/Selva produeixi pintors. És un paisatge dens –adustes les suredes, bucòlics els conreus i els baixos del Ridaura, inconfusible el nucli urbà–, amarat de llum i de volums mediterranis, canviant, inesgotable. Com sempre, i és de norma que així sigui, cada artista se'l fa seu, el paisatge, el “veu” i el pinta a la seva manera.

La petita història de la relativa abundància de gent que es dedica a pintar a Llagostera ja ha estat contada moltes vegades. Hi ha l'il·lustre precedent d'Emili Vilà, concretat en la Fundació que duu el seu nom. La labor pedagògica, ja llunyana, però ben present, que exercí a l'escola local d'arts i oficis, el pintor i escriptor Rafael Mas. La petja, poc valorada, del pintor i investigador mossèn Josep Gelibert, format a Olot; mestratge fidelment recollit pel degà –i referència indiscutible dels pintors de Llagostera– Pere Mayol, sortosament en actiu, en el camp de l'ensenyament i davant el cavallet, a qui el poble acaba d'homenatjar, discretament.

Efectivament, aquesta Llagostera que abans pertanyia a la Selva i ara forma part del Gironès, és terra, sobretot, de pintors. Potser perquè en un moment determinat algun bon mes-

AMILLA, Hemeroteca.

Figura 4.1. La capçalera de la revista *Chantecler*

tre de pintura va plantar la llavor; la llavor era bona i ha donat bones collites. Cal cultivar l'escola de pintura de Llagostera, perquè continuï donant bons fruits, generació rere generació.⁸ Potser, hauríem de convenir més aviat que Llagostera és terra de pintors-escriptors, i potser no tant d'escriptors-pintors, o d'escriptors sense més. Perquè alguns dels pintors protagonistes del volum suara esmentat han deixat també pàgines inoblidables sobre Llagostera. Un fenomen digne d'estudi. Endinsem-nos en la qüestió. Anem a recórrer ara uns quants racons del terme a través dels relats i dels dibuixos que se n'han fet, com anunciaven el títol i el descriptor de la meua intervenció, que he dividit en una sèrie d'apartats.

Col·lecció Família Mayol. Font: SEGURANYES, 2009; p. 152.

Figura 4.2. *Llagostera*, de Josep Mayol (ca. 1975)

3. DES DE L'EXTERIOR O DES DE LLUNY

Llagostera és un poble que no deixa indiferent, que es fa mirar per tot aquell que hi passa, vingui d'on vingui, vagi on vagi, encara que Llagostera no sigui el seu destí final. Qui no s'admirarà en contemplar allò que els anglesos en diuen *skyline*, el perfil de Llagostera. Ho va ben definir Josep Pla, ja fa anys, el 1968, "*la vila s'encastella cònicament a l'entorn del campanar de l'església*". Aquesta és, ben segur, la primera visió del poble, la més estesa (cf. Figura 4.2). És així com vaig començar el capítol dedicat a Llagostera dins de l'*Atles literari de les terres de Girona*. Deia així:

El darrer poble del Gironès, fent via cap a mar, és Llagostera. "Damunt d'un puig", diu Rafael Mas, "s'alça airosa la vila de Llagostera". Sigui quin sigui el camí que seguim per arribar-hi, la imatge que en conserva la retina del visitant és aquesta i la que va fixar Josep Mª Coris "sobre un penyal situada / que et toquen els quatre vents, / molt de lluny ets contemplada". Efectivament, el perfil triangular de Llagostera s'albira ja des del mateix Cassà de la Selva, des de Panedes, des de la carretera de Tossa o de Vidreres, des del camí de Sant Llorenç o des de la carretera de Caldes de Malavella i li confereix un aspecte singular.⁹

Això era abans, quan la carretera passava pel centre del poble i s'havia de seguir obligatòriament per anar de Girona o de Caldes, o de Tossa, a Sant Feliu, aleshores Llagostera deixava aquesta imatge a les retines dels passavolants. Alguns s'hi aturaven per endinsar-se pels carrers de la vila, per visitar l'església o encuriosits per la torre i les restes de muralles que s'entreveïen des de la carretera. I, un cop allà dalt, s'admiraven d'un altre encant de la vila, el

mirador excepcional de la plaça de l'església, des d'on s'albira mig Catalunya, amb els límits muntanyosos dels Pirineus al fons. Ara, quan la major part dels pobles tenen una carretera de circumval·lació que els deixa de banda, cal anar expressament a Llagostera, cal saber dels seus encants per descobrir-la. És el preu que hem de pagar per no tenir tants cotxes a l'interior del municipi i llargues cues els caps de setmana d'estiu. Llagostera ja no és reclam obligat. Així és que Llagostera ha de treballar ara per ser reclam i lloc d'aturada. No és fàcil. Vegem quin era l'encís de Llagostera l'any 1948, tal i com el descrivia un d'aquests pintors-escriptors de la vila, el senyor Rafael Mas.

El conjunt de la vila té dos aspectes, que canvien de cara segons de quin costat hom se'ls mira. Contemplada pel cantó de ponent, veureu la vila com davalla suaument, tot escalonant-se amb les seves casetes arrencades, totes pulcres, totes blanques, que es destaquen de l'atzur del cel com una jocada de colomes tocades pel sol. És un joiell ornamentat amb bocins de margada per les calpes verdoses dels seus hortets, pels saüquers i mimoses que ombregen les seves eixides i pels eucaliptus senyorívols que branden pels patis pairals entre estibes de suro que, de lluny, semblen volves daurades.

Mirada amb ulls d'infant, té tot l'encís d'un pessebre nadalenc, amb el seu passeig de llarg a llarg afilerat amb arbres verds, el seu carril que va i ve i xiula i treu fum i fa molta fressa, el seu reguerot d'aigua clara que passa entre ponts i en el qual les dones renten la roba. Tot té una sentor de pau i poesia que encisa.

Si la mireu pel cantó de tramuntana, ja és una altra cosa. És la creu d'una medalla rovellada pels anys, que ens parla de coses reculades. És fosca, és freda i és ungida tota ella amb la patina de les coses antigues, que unifica les tonalitats. Mirada a certa distància, té encara l'aspecte d'un feude medieval aferrat al penyalar de la costa com una au de presa. Al cim del puig, encimbellat sobre la roca viva, sobressurt la massa enorme de l'església parroquial, feixuga i pesant, voltada de massissos contraforts que s'enlairen per tal d'aguantar l'empenta de l'arcada gòtica. Té una façana llisa i severa que es remata amb la torre del campanar, alta i cairut, com un sentinella de pedra. Prop seu, hi ha un barri silenciós de cases aclofades que s'apuntalen per no caure. Campanes que retrunyen, parets alteroses recremades pel sol, espitlleres plenes de nius, llenques de mur, torres destroçades pels segles, records de lluita, trossos de llegenda on l'ànima batega amb fervorosa emoció.

Això és la vila de Llagostera, l'encisera, la del cel blau, la que té sonoritats de tenora, la més bonica de totes les viles perquè és la nostra.¹⁰

Mariàngela Vilallonga va recollir, l'any 1992, aquesta idea de Mas de la diversitat de vistes que ofereix Llagostera, segons des d'on la contemplem. Aquesta és la visió que li oferia el poble des de llevant:

A tots aquells que arriben a Llagostera des de Santa Cristina d'Aro, el poble els ofereix una imatge fal·laç: els fa creure que reposa als peus del Montseny. Superat el trompe l'oeil, el viatger comença a distingir les primeres cases del poble, un ramat de xais que s'estén i s'enfila pel turonet del cantó dret amb les masies enmig dels camps travessats per les Banyaloques. Al fons Cassà, coronat de fums, i a l'horitzó les ondulacions blanques dels Pirineus. Quan arribes al final de la baixada, s'ha

esborrat ja la muntanya d'amatista i el campanar dibuixa el seu perfil en la volta del cel, emparat per l'absis i els seus contraforts robusts. A l'esquerra del camí, abans d'enfilar cap al poble, el puig petit s'eleva cobert d'una mantellina gebrada: el bosquet del cim, els esglaonats fèrtils, els fruiters comencen a ser acaronats per un sol esvanit de matí d'hivern, que encara no gosa brillar del tot; els camps lleugerament inclinats s'escolen pel pendís suau del putxet fins a una minúscula vall closa amb rierol i masia de teules velles i xemeneia fumejant. L'atmosfera bromosa destil·la vapor d'aigua. Aviat desapareixerà la blancor, però ara encara l'estampa és de pessebre.¹¹

L'any 1968, Josep Pla va escriure sobre Llagostera al *Viatge a la Catalunya Vella*, al capítol "De l'Empordanet a Barcelona", quan parla de "La Selva". El fragment sencer és preciós:

El pla de Llagostera –el nom evoca una geografia lacustre– és encara més delicat. La vila s'encastella cònicament a l'entorn del campanar de l'església; és voltada, a peu pla, de carretera i té un aspecte benestant i feliç. El pla que volta la vila és més fi –dèiem– que el de Vidreres, i és que de vegades s'hi veu una rastellera d'arbres blancs, de fulla dibuixada i sonora, que fan una guàrdia elegant al marge dels conreus. El bosc és pròxim i recull, sobre els camps, la llum a quatre vents. Cada vegada que travesso el país penso en la vida que faria a Llagostera, o a Caçà, si pogués residir-hi. Havent dinat –dic– prendria cafè i faria una estona la manilla. Després, amb algun element desvagat –potser el vicari (si no fes versos), potser l'apotecari (si no tingués manies), potser algun propietari (si fos petit)...–, aniríem a parar el sol un parell d'hores pels voltants de la vila, ara un pas ara un altre, amb el bastonet. La botànica és entretinguda, el cel és divers, la llum és jove i pueril, els possibles amics semblen discrets... Potser ens arribaríem fins en alguna casa de pagès. El gos lladraria, la lloca fugiria amb els polls, la mestressa deixaria un moment la roba del safareig, descobriríem en la mitja claror del racó més impensat de la casa el cap d'un conill, un gos que dorm, un vedell tendre de morro fi i d'ull fascinator. Les cases de pagès tenen sorpreses inefables. La mainada, passat el primer moment de basarda, s'acostaria amb els ulls baixos, les mans a la butxaca, sense dir res. 'Com te dius, noi?', faria el vicari. 'Que no tens llengua?' –contestaria impacient la pagesa, davant del mutisme recalcitrant del seu fill–. Digues: 'Joan per servir-lo'." "Joan!", faria a l'últim, amb una veu blanca i una llàgrima imminent, el vailet. Després trencaríem una nou i una avellana, menjaríem una figa seca i mitja llesca de pa moreno, beuríem una mica de vi ranci del país. Veuríem, en agafar la carretera, la darrera llum de la tarda en una finestra de la casa de pagès. El primer estel del vespre faria l'aparició del no-res. Potser diríem, tot caminant, inconscients: Pâle étoile du soir, messagère lointaine... I així entraríem al poble amb un petit cansament, dolç com la mel.¹²

En aquest text, hi ha quasi tots els elements que anirem destriant i que he anunciat a l'inici, però no volia tallar el discurs de Pla i esmicolar-lo. Llagostera és en el centre d'una mena de rosa dels vents imaginària, que formen les carreteres que hi porten. I en el cim d'aquest centre: l'església.

També presenta aquesta idea de Llagostera, altívola dalt d'un turó, el poema que li va dedicar l'any 1937 Bartomeu Barceló.¹³ El va titular "Llagostera" i va ser publicat, en el volum pòstum que recull la seva obra poètica completa, a Mallorca l'any 1974.¹⁴

*Tots et diuen Llagostera
fada un temps d'un llac al sí,
la Ben Plantada ets per mi
i en dir-t'ho me'n ve cantera.*

*Ben Plantada! Ben Plantada!,
fou el sospir del meu cor
en descobrir-te dins l'or
encès de la capvesprada.*

*Recordes? Talment delira
ullprès un enamorat...
O ta noble majestat
que un paisatge immens admira!*

*Te'n rius? Jo en llangueixo encara...
Sí, sí, vaig sentir-me els ulls
de brasa de foc curulls
alabantents vers ta cara*

*s'obriren en voladúria
d'eixam d'abelles brunzents
o Vila d'encantaments
que atien del cor la fúria!*

*Que expliqui l'enigma? És cosa
que ningú no farà mai:
és l'esplai i és el desmai
del qui vol i mai no gosa.*

*Qui sap si pel teu imperi
dins aquell ponent diví
tu de l'etern femení
plasmaves l'alt encanteri...*

*Si sabies la recança
que m'envaí i que me'n du:
no poder quedar-me amb tu
per repartir cap a França.*

*Què era allò? Per una estona
en ta mirada feliç
entreveia jo l'encís
de Catalunya en persona,*

*de Catalunya que em deia
adéu des del teu balcó
quan me'n sentia plançó
i era ma sola tuleia*

*l'adherir-m'hi com a mare
i filla i promesa en flor?
En bandera sang i or
resplendia en l'alimara*

*d'aquell ponent de prodigi
on apuntava un estel...?
La nit deixà caure el vel
mes m'eclipsà ton prestigi.*

*I de llavors, Llagostera,
ton record em va al davant
superbament arborant
cel amunt nostra senyera:*

*Nostra senyera que exhala
vents de llibertat, perfums
de pau, de bonesa llums
i avença, avença a cops d'ala...*

*O Ben Plantada en l'altura,
obeeix el teu destí
menysprea l'odi mesquí
i eixampla el cor sens mesura.*

Vet aquí una bona imatge de reclam per al poble: “Llagostera, la Ben Plantada”. A mi personalment m'agrada arribar a Llagostera cap al tard per la carretera que ve de Cassà, quan el sol declina. T'hi vas acostant i el poble es retalla davant del decorat de muntanyes blaves de l'Ardenya. Més t'hi acostes, més alterosa esdevé l'església, encimbellada dalt del turó, sobretot quan el sol capvespral n'il·lumina la façana. S'hi posa bé la dama església i li agrada que el sol de la tarda la besí de ple. Ella sosté sense treva ni descans el mirinyac de l'absi. En aquella hora, és més que mai la “Ben Plantada” de Bartomeu Barceló, és la dama església. Al seu redós, com aquella “jocada de colomes” de Rafael Mas, s'hi agombola tot un poble que Josep Pla considerava “d'aspecte benestant i feliç”, amb aquella llum que va robar “el cor i els colors” de l'Enric Marquès. Els pintors també han volgut fixar aquesta imatge de Llagostera a les seves teles. Vegem, per exemple, els quadres de Rafael Mas “Llagostera” pintat pels volts de 1918¹⁵ o “Llagostera” de 1925.¹⁶ I, a més, el pintor Enric Marquès deixava descrita aquesta imatge en el text “Emili Vilà una figura en perill”, que publicà al *Butlletí de Llagostera* n. 8 de novembre de 1980:

Qualsevol persona que passa per Llagostera queda sorpresa per la majestuosa silueta de l'església i dels pocs elements que queden de l'important nucli medieval i, un xic més avall, per l'ostentosa retolació que anuncia la Fundació-Museu Emili Vila i els seus modiglianis.

Cada vegada que Josep Pla parla en les seves obres de la indústria del suro a les nostres comarques menciona Palafrugell, Palamós, Sant Feliu, Cassà i Llagostera. El fragment més extens que dedica als dos pobles veïns és el que apareix a *Tres guies*:¹⁷

Les poblacions sureres del país, Caçà de la Selva –la més gran de la rodalia-, Llagostera (pertanyents ambdues a la comarca del Gironès), tingueren, i sospito que continuen tenint, un altre caràcter. Caçà de la Selva és una població important. Lloc d'accés a les Gavarres, situada al peu mateix de la muntanya, però amb una gran influència sobre el país, té una indústria pròspera que els últims anys s'ha projectat principalment sobre el mercat nacional. En aquest aspecte, Llagostera té un caràcter més crepuscular. Però totes dues poblacions tenen molta simpatia, són molt obertes, tolerants i d'una agradable hospitalitat. Són, d'altra banda, les més ben urbanitzades i ben tingudes dels encontorns i saben treure profit del fenomen turístic.

Vet aquí que Llagostera és vista per Pla “més crepuscular” que Cassà, volem creure que només en el sentit de la indústria surera, és clar.

4. DINS DEL POBLE

Un cop a dins del poble, el caminant no es pot perdre: tots els camins porten al punt més enlairat perquè “*al cim del puig, encimbellat sobre la roca viva, sobressurt la massa enorme de l'església parroquial, feixuga i pesant*” com recorda Mas. Podem il·lustrar aquest text amb el quadre del mateix Mas titulat “*Església de Llagostera*” de 1927,¹⁸ que serví per a la portada de l'edició moderna del seu recull de proses, *Coses de Llagostera*.

Així és que, situats entre l'església, l'ajuntament i la torre medieval, en aquell “mirador natural des d'on s'albiren planes i muntanyes, boscos i valls, amb un horitzó tan dilatat com les blavors del mar”, com deia Rafael Mas, podrem contemplar totes aquelles muntanyes blaves que de lluny decoren el poble, perquè des del seu privilegiat mirador: “allà lluny del lluny, embolcallat amb les boirines que puguen del nord, surt el Canigó, en la blanca cadena pirinenca. Més cap al Gironès, Roca-Corba i la serra de les Guillerries; a ponent, el Montseny tot sol, com un tità gegantí que ha fet rotlle; a garbí, el puig de la Ruiria amb les seves muntanyes escalonades fins a Solius; i pel cantó de llevant Romanyà i puig Galdric units a la serralada de les Gavarres” com detalla Rafael Mas. Potser seria una bona idea de posar en aquest mirador un mapa amb el perfil de l'horitzó dibuixat i els noms de totes les muntanyes i de tots els indrets que s'hi poden contemplar.

Si baixem per les escales a tocar de la muralla entrarem rere-mur, barri que per a Rafael Mas “*s'interna sobtосament en un fons de cases revellides i aclofades que formen els seus alts carrers*”, on vivia el protagonista de la narració de Josep Calvet, L'últim dels Ramalleres “*prop de l'antic castell, en una casassa ferma, però mig ensorrada*” i que conserva el trepig dels avantpassats de Pompeu Pascual, el qual en el penúltim poema del seu poemari *Consol de tardor* ens demana que “*preservem el passat, / la terra, / de Llagostera / que farà la mateixa olor / avui i demà / i quan s'acabi demà.*”

Col·lecció Pompeu Pascual i Maria Gifre. Font: SEGURANYES, 2009; p. 96.

Figura 4.3. *Carrer Olivareta*, de Josep Gelabert (ca. 1930)

Aquests carrerons del barri vell de Llagostera i les seves cases han servit sovint de motiu pictòric, sols o amb el fons de l'església. Podem veure, per exemple, els quadres de mossèn Gelabert "*Els jardins de can Barceló, Llagostera*" de 1909, "*Llagostera*" de 1924, "*Carrer Olivareta*" de 1930, "*Carrer*" i "*Carrer de Llagostera dedicat a Pere Mayol*" (cf. Figura 4.3).¹⁹ I també les aquarel·les del pintor gironí Jaume Roca Delpèch "*Llagostera*" i "*Carrers de Llagostera*" de 1965.²⁰

Pompeu Pascual escriu a la falda de l'església, prop de l'antic casino de Can Caldes, al carrer de Santa Anna, on va viure, pintar i escriure Enric Marquès. En el pregó de la *Festa Major* del poble de 1994, tres mesos abans de morir, Marquès evocava una altra Festa Major, de quan tenia vint anys i "*llavors, la llum d'aquí, els sembrats que comencen a groguejar, ja em robaren el cor i els colors*" (cf. Figura 4.4).

Enric Marquès va viure una temporada a Llagostera l'any 1968 i s'hi va instal·lar definitivament l'any 1975, a la casa de Can Caldes. Tenia una vista privilegiada, des de Can Caldes. I així, és l'únic pintor que ha pintat Llagostera des de dins i des de dalt. La majoria dels quadres de Llagostera de Marquès presenten una perspectiva de dins cap a fora, els teulats de les cases i els carrers del poble són vistos per Marquès diferentment dels altres pintors. Ho

Col·lecció Mariàngela Viallonga.

Figura 4.4. *Camp de roselles*, de Pere Mayol (1985)

Col·lecció Pompeu Pascual i Maria Gifre.
Font: SEGURANYES, 2009; p. 148.

Figura 4.5. *Teulats de Llagostera*, d'Enric Marquès (1969)

podem comprovar en els quadres “Antena de Llagostera”, “Llagostera” i “Teulats de Llagostera”, tots tres de 1969 (cf. Figura 4.5).²¹

Al *Butlletí de Llagostera* de maig de 1985, Enric Marquès escrivia un article amb aquest títol “*Dos artistes gironins i el cementiri de Llagostera*”. Marquès donava a conèixer una pintura de Narcís Comadira²² que es podia contemplar en l'exposició que l'artista havia fet a Expoart, a Monjuïc. Deia Marquès:

Font: Narcís Comadira..., 1987: p. 16.

Figura 4.6. *Cementiri de Llagostera*, de Narcís Comadira (1977)

En l'esmentada exposició em cridà l'atenció un quadre geomètric i auster, inspirat precisament en el cementiri de Llagostera. L'autor ja m'havia fet verbalment l'elogi d'aquest espai municipal, del seu acurat enjardinament i de l'atractiu estètic del conjunt.

El quadre és una síntesi pictòrica del piramidal panteó –una peça singular– situat a mà esquerra immediatament a l'entrada del recinte. A la placa principal hi ha gravada la següent llegenda: “Sepultura perpetua para D. José Tarré y Compañó y sus descendientes. 1863”.

És més que centenari, doncs, però el que interessa és la interpretació plàstica que n'ha fet un artista actual, espontàniament, atret per la rotunditat de les formes i per la textura dels materials emprats, que el temps ha anat marcant, implacablement.

El quadre de Comadira al qual es refereix Marquès és un acrílic sobre tela, de l'any 1977, que porta per títol “*Cementiri de Llagostera*” (cf. Figura 4.6). Als anys vint, també mossèn Gelabert havia pintat un quadre que va titular “*Cementiri de Llagostera*”. Reprodueix un banc amb una filera de nínxols al fons i uns quants xiprers frondosos escapçats per dalt.²³

L'altre artista del qual parla Marquès en l'article suara mencionat és l'escultor gironí Francesc Torres Monsó que va fer els “*dos alts relleus de l'entrada de la neoclàssica capella mortuòria*” del cementiri de Llagostera. Marquès la defineix així:

un disseny vigorós, una acurada realització tècnica fonamentada en volums densos, gràvids, emparentats en allò que d'una manera àmplia i general se n'ha dit mediterranisme. Un art clar, sense boires, estàtic i humanista. Els dos relleus han estat picats en pedra sorrenca lleugerament ocre, que els diferencia del gris plom de la resta de la construcció on són instal·lats.

Narcís Comadira va descriure Llagostera en el catàleg de l'exposició que Enric Marquès va fer a la Casa de Cultura de Girona de l'any 1970:

Un migdia d'aquesta passada primavera, la Dolors i jo enfilàvem els carrerons que pugen cap a l'església de Llagostera. Buscàvem la casa de l'Enric i, com sempre, no la trobàvem. El poble estava quiet i el dia era clar. [...] la primavera estava esplèndida i els camps i els arbres oferien un verd optimista i tendre. Quan vam trobar la casa (un casalot antic i atrotinat, amb terracotes a la façana i tot ell recobert d'aquest líquen groc tan peculiar que al país es fa damunt les pedres i les teulades), l'Enric ja ens esperava. [...]

La casa de l'Enric Marquès, recordada aquí per Comadira, va acollir tertúlies amb escriptors i pintors, periodistes i lletraferits, erudits locals i foranis, joves i vells, però sobretot amb gent que tenia coses a dir i que mantenia un compromís cívic paral·lel al de l'Enric. El periodista Lluís Bassets, un dels assidus a les tertúlies d'aquells anys, en qui l'Enric *“va deixar una petja duradora i profunda”*, segons les seves pròpies paraules, fa poc reclamava *“Enric Marquès, pintor, hauria de dir la placa que recordés la seva vida a Llagostera”*, perquè Marquès *“va saber trenar la seva nova ciutadania llagosterenca amb el present i el passat del poble, fins a convertir-se ell mateix en peça imprescindible”*.²⁴

Un altre dels contertulians de Marquès era Esteve Fa, un home que va contribuir a recuperar pas a pas la memòria històrica del poble, tal com li ha estat reconegut pòstumament amb la creació de la Beca Esteve Fa Tolsanas per part de l'Ajuntament. Joan Ventura a la seva secció del *Butlletí de Llagostera*, *“Reflexions d'en Ventura”*, precedent de la seva següent secció *“Des de ca l'àvia Lola”*, ressaltava de Fa que *“coneixia el territori i la natura a la perfecció”*. Els carrers de Llagostera es van fer més amples a mesura que ens endinsem en l'eixample. Algunes de les cases i dels jardins de la part plana de Llagostera, són també motiu d'inspiració pictòrica. En algunes d'aquestes cases sembla que el temps s'hi ha aturat, d'altres, però, malauradament ja no existeixen. Podem veure, per exemple, el quadre de Rafael Mas, *“Jardí”* de 1917,²⁵ o el de Pere Mayol *“La capella del Roser de la torre Albertí”* de 1940.²⁶

De l'eixample, ens aturarem a la metamòrfica plaça que al final dels anys quaranta era per a Rafael Mas *“plaça Romeu, ampla i quadrada, voltada d'acàcies; aspecte de passeig ciutadà”* i als anys vuitanta, dita ja *Plaça Catalunya*, era vista així per Mariàngela Vilallonga *“les morners envolten i delimiten educadament i civilitzada la plaça principal”* fins arribar a la plaça dels noranta que Enric Marquès descriu així *“la plaça de Llagostera és com la desgraciada plaça de la Constitució de Girona. D'on surt aquesta grandiloqüència? És necessària?”*. Es tracta del centre neuràlgic de la població, de la plaça per antonomàsia de Llagostera, de la plaça de davant del casino. La plaça d'avui és rectangular i a un cantó té dues fileres de magnòlies. Si els arbres han canviat amb el pas dels anys, el casino, un altre dels edificis

que donen personalitat al poble, continua presidint la plaça i, com diu Pompeu Pascual al poema²⁷ que porta aquest títol “*El Casino*”:

*aplega sempre tothom,
en les tardes grises i humides,
en vesprades fosques i fredes,
i en els migdies alegres de la florida,
des de fa un segle. Tothom.
Totes les famílies
alguna vegada s’hi han assegut.
Seure-hi: festa.*

I efectivament el record de la Festa Major i les sardanes a la plaça apareix també a Mas i a Vilallonga, com veurem al capítol següent.

5. COSTUMISME

El pintor i cartellista Emili Vilà, nascut a Llagostera l’any 1887, es va instal·lar definitivament a Llagostera a la que havia estat la seva casa natal, que va comprar l’any 1965 i va transformar en museu l’any 1967. Aquella casa i museu els veurem evocats per Enric Marquès, més endavant. Ara em volia aturar en un quadre de Vilà de l’any 1920 titulat “*Sardanes a Llagostera*”, que descriu bé allò que en aquest apartat vull assenyalar: els costums del poble, les tradicions llagosterenques (cf. Figura 4.7). Vilà fixa en la seva pintura una de les imatges més característiques, encara avui, de la Festa Major del poble, per la segona Pasqua: les sardanes a la plaça.

Mariàngela Vilallonga al capítol dedicat a “*La morera*” del seu llibre *Els arbres*,²⁸ evoca la mateixa imatge de la Festa Major de Llagostera amb aquestes paraules:

Però, recordar el diumenge de la Festa Major de Llagostera és sobretot recordar les sardanes ballades a la plaça al costat de les moreres empolsades, observadores mudes d’aquella dansa que és el vertader ritual de la nostra raça. I és recordar aquell ventijol primaverenc que s’emporta i ens torna la música i que produeix un so determinat en les branques de les moreres, i que aixeca la sorra de la plaça, i que esbullia els cabells, i que fa voleiar les faldilles, mentre dels instruments de la cobla surten les tonades de “Girona aimada”, “Tossa bonica”, “La Maria de les trenes” o “L’Empordà”, sardanes de Festa Major que omplen tots els nostres sentits de música.

També Pere Mayol va pintar un quadre sobre la Festa Major. Es fixava en un altre aspecte que ha sofert canvis molt més visibles que el tema que havia triat Vilà. Mayol va pintar “*L’envelat de Llagostera*”. Era l’any 1970 i encara es muntava un gran tendal que servia de sala de ball davant de la torre Albertí.²⁹

Hi ha costums que ja han desaparegut i d’altres que, com hem vist, han experimentat transformacions notables. Ens en podem adonar quan veiem els quadres de Pere Mayol “*Sortint*

Museu Emili Vilà. Font: SEGURANYES, 2009; p. 115.

Figura 4.7. *Sardanes a Llagostera, d'Emili Vilà (1920)*

de missa" de 1925 i "*Plaça del mercat*" del mateix any.³⁰ I també en les pintures de Rafael Mas "*Noia amb gallines*" i "*Nen i oques*", ambdues de 1920.³¹

Rafael Mas va descriure unes quantes escenes costumistes al seu imprescindible recull *Coses de Llagostera*. Gràcies a les paraules de Mas, coneixem bé el que s'esdevenia a Llagostera durant l'any: sabem com es vivia la vigília de Reis, com era el carnaval, què s'esdevenia per Setmana Santa, com es desenvolupava la festa del Corpus, com se celebrava la nit de Sant Joan, en què consistien les Gales de Sant Llorenç, quines eren les manifestacions culturals o populars que tenien lloc durant la Festa Major, com les sardanes a la plaça i les exposicions de pintura, en definitiva, tota la vida del poble passa per les pàgines de Mas. Algunes de les escenes que evoca el nostre pintor-escriptor ja han desaparegut, com és el cas de la que titulà "*La pesquera dels tapers*", que podem evocar aquí o en el capítol dedicat als entorns del poble, perquè Mas descriu bellament el camí fins a arribar al riu:

Travessàrem silenciosos els carrers del poble i ja a fora la vila, la llum esmorteïda del nou dia deixava veure el bosc, difuminat per les boirines nocturnes, com claparades terenyinoses, que esborraven el perfil del paisatge. Tots anàvem contents i animats; com més camí avançàvem, l'alegria de la gent tapera es feia més expansiva, més encomanadissa i es desfeia tot sovint en franques riallades d'un esbargiment platxeriós i picant que els engrescava: eren com l'ocell escapat de la gàbia, que canta i refila en trobar-se lliure en l'ample espai de la Natura.

Travessant suredes i boscos de pins arribàrem al Ridaura quan ja el sol daurava els conreus xops de rosada, i ens vam parar en una salzereda, encatifada d'herbei, en la tebior de l'hora

matinal. Feia un dia esclatant de primavera. L'oreig brandava la fronda i la saturava de perfums. I per entre el brançatge que s'obria albiràvem clapades d'un cel tan blau, tan lluminós, que omplia el nostre cor d'una joia inefable i feia bategar la nostra sang en onades de vida. No era estrany, doncs, el dinamisme d'aquella gent plena de joventut i ardidesa, que sentia afanys de posar-se tot seguit a la feina.

De primer antuvi, cercàrem per la vorera un gorg profund on l'aigua fos abundosa, algun recó enteixinat de falgueres i fulleraca on poguessin trobar refugi els peixos grossos. Comprovat això, un parell d'homes repartits a banda i banda de la ribera, pararen les enfiles estrebant-les fortament en els jonquers de la riera. Llavors començà la batuda formal. Alguns d'ells, arreplegades les calces cuixes amunt, s'havien ficat a l'aigua i furgaven despietadament pels cataus i els matolls, cridant i fent fressa, a fi que el peix, espaordit, fes cap a la gorga, on l'esperava el parany de la xarxa.

Al cap de poca estona, les estiragonces de l'ormeig ens indicaven que hi havia bona pesca; i creieu que feia bo de veure quan, treta l'enfila de l'aigua, sortien tants caparrons de la malla. Les boquetes obertes es movien angunioses amb el vaivé de la seva cua llustrosa, que lluïa al sol l'escata d'argent. Era una enfilada atapeïda de llises i barbs, tan molsuts i plens, que ens tenien admirats.

Agafant-los per la ganya, els deslliuràvem d'un a un i els tiràrem a l'herbei del marge, entre un panteix persistent i tiragonces desenfrenades, que feien que ens afanyéssim a collir-los i ficar-los al cove, per tal que no tornessin a l'aigua.

El vailet que havia estat xipollejant per damunt del rec tot palpant dins els cataus de la vorera, arribava amb una joncada de granote, que mostrava triofalment, a fi de lluir la seva perícia. Era de veure en tots els rostres la satisfacció plaent produïda pel goig intern que sentíem i que ens feia esclafir en crits i rialles, com infants esbojarrats.

Tot seguit cercàrem un lloc adequat per a l'àpat amb tanta ànsia esperat, ja que el camí i la mollesca ens havien obert la gana, amb afany de famolencs.³²

Josep Calvet també va fer el Ridaura protagonista d'un relat, "Un dia de pesca a Ridaura", amb l'argument de la pesca: "vàrem sortir avall cap a la Fullaca, després amunt cap a can Funallerons i tot seguit a les envistes de can Nadal i finalment pel corriol de la dreuera de can Guardiola sortirem a la mateixa resclosa. Deixant el fardell a la casa del molí, ens emportàrem el que calia per pescar. Allà baix, al gorg fondo, l'oncle va començar a treure algun peix maco".³³

6. ENTORNS

Llagostera és voltada de boscos, especialment de boscos de suros, tot i que el massís boscós de les Gavarres besa només d'esquiltlentes el terme de municipal de Llagostera. Ja ho deia Pompeu Pascual Carbó, als seus *Escrits*:

L'arbre dominant a la comarca és l'alzina surera.... Té un color d'ala de mosca soferit i monòton, no té esplendor vegetal, és sord i pobret. L'operació a què hom sotmet la fibra de l'arbre –la pela

del suro– té una violència terrible i les suredes queden com si les haguessin ferit... De vegades, les suredes s'obren i deixen veure un camp, un goret, un pla de conreus. Aquestes aparicions tenen una dolcesa fina i a la Selva són singulars fins a un grau indicible.

Josep M. Espinàs també havia descrit les seves impressions dels boscos de la comarca. No podem oblidar que, abans de la creació de la comarca del Gironès, Llagostera pertanyia a la comarca de La Selva.

La base, en la meua opinió, és el bosc d'alzines sureres. Un bosc d'alzina surera no és un bosc "agermanable" al bosc de pins... L'alzina surera té un caràcter tan independent, una presència tan esquerpa, que d'aquesta manca d'amabilitat n'ha sortit, potser, el nom de "la selva"... Un suro és una cosa... viva i apassionant... [...] té un cos treballadíssim, d'una qualitat tàctil i visual molt rica... És rugós, cantellut i sovint dispara les branques en un gest ridícul... L'aprofitament del suro obliga a aquests arbres tan soferts a fer un "striptease" lamentable. Quan perden l'es-corça perden la força... El suro viu en una ganyota perpètua...

Possiblement perquè Llagostera conserva "alguns dels ritmes plàcids i antics", l'escriptor i crític literari Ponç Puigdevall va viure un temps al poble. Se'l podia veure passejar amb el seu gos Book pel camí que va fins al bosc de la Torre, el mateix que resseguia Mariàngela Vilallonga al capítol del seu llibre d'arbres titulat "L'alzina",

Després del caminet, el bosc. El trobava d'un aire misteriós, tan frondós i espès, especialment quan hi entràvem per la banda de baix, on era més bac i ombrívol. Esperava sempre que d'algun dels seus racons, o de sota d'algun ciureny, o de darrera d'algun bruc aparegués un nanet, o un follet, i em donava la impressió que les fades havien anat estenent un vel transparent, humit i flonjo pels corriols estrets i laberíntics per on anàvem transitant, i on pressentia la subtil presència dels éssers imaginaris.

El bosc de la Torre ha estat durant anys escenari de berenades, de sortides festives, d'excursions a buscar bolets per a moltes generacions de llagosterencs que ja no hem conegut l'atractiu d'un altre bosc semblant dels rodals de Llagostera, avui desaparegut anomenat *la Roureda*, que feia exclamar a Rafael Mas, "*Roureda, Roureda bella: tu ets el lloc predilecte de la gent qui somnia, dels artistes i dels enamorats, de tots aquells qui cerquen el seu goig amb la il·lusió del pensament que els aparta de la ruta feixuga de la realitat.*"

Aquests arbres i aquests paisatges boscosos han estat plasmats en múltiples teles dels nostres pintors. Potser els dos boscos amb xais representats en les teles "*Paisatge*" i "*Paisatge*" de 1930,³⁴ il·lustren la roureda idíl·lica de Rafael Mas. Pere Mayol va pintar "*La roureda de can Galceran*" l'any 1935,³⁵ qui sap si en homenatge a Mas.

Un dels quadres de Mas representa "*El suro del cabo*" (cf. Figura 4.8). El va pintar l'any 1911 i encara als inicis dels anys noranta el suro era recordat per Josep Calvet en una de les seves narracions "*El salvament d'en Roca*", amb aquestes paraules:

Pel corriol de Sant Llorenç, en passar sota el suro de Cal Cabo, ens solíem llevar la gorra, no per respecte al gegant de la Selva (que prou ens en feia), sinó ja estàvem suats, i, allà, l'ombra era

Col·lecció Pompeu Pascual i Maria Gilre.
Font: SEGURANYES, 2009; p. 42.

Figura 4.8. *El suro del Cabo*, de Rafael Mas (1911)

*tupida i estesa com sota d'un paraigua colosal. A més, hi cantaven els ocells rovalitzant amb les cigales carrinclones. Era un moment d'alleujament a la nostra sobtada sofocació.*³⁶

Cal recordar també els quadres de mossèn Gelabert “*Carbonera*” de 1911, “*Boscatge*”, “*Paisatge*” de 1935, “*Paisatge*” de 1933 i “*Boscatge*” de 1930.³⁷ Em plau de resseguir també els paisatges boscosos dels quadres de Pere Mayol, amb títols i temes heretats dels seus mestres “*Boscatge*” de 1930, “*Alzines sureres*” de 1930.³⁸ Protegit pels boscos centenaris de Llagostera, també Joaquim Marco escriu sovint, encara avui, les seves cròniques periòdiques. Als anys seixanta, la periodista barcelonina Ana Nadal de Sanjuan feia estades estiuenques a la població. M’agradaria de trobar algun text, de l’un i de l’altra, que parlés de Llagostera.

Un altre atractiu de Llagostera són les planes que l’envolten i que combinen bé amb les zones boscoses. Pensem, per exemple, en el quadre de Rafael Mas “*Paisatge del pla de Sant Llorenç*” de 1914, en el de mossèn Gelabert “*Llagostera*” de 1933, o en el de Pere Mayol “*Can Codolar de Sant Llorenç*”, o “*Llagostera*” de 1935, i els quadres d’Enric Marquès “*Paisatge dels voltants de Llagostera*” de 1976 i “*Paisatge de Llagostera*” de 1976.³⁹

La riera Gotarra, més propera al nucli habitat que el Ridaura, ofereix també bones vistes per a ser fixades en pintures com els quadres de Rafael Mas “*Paisatge de la riera Gotarra a prop del pla de la Torre*” de 1914, o “*Riera*” de 1920.⁴⁰

Tot i que el Ridaura no és pas només el riu de Llagostera, ha acompanyat els llagosterencs una generació rere l’altra: n’han fet una pel·lícula, han donat el seu nom a una sardana i a una havanera, n’han parlat en articles i poemes als programes de les festes majors, l’han dibuixat, l’han pintat i l’han fet protagonista de relats, com el de Rafael Mas “*La pesquera dels tapers*” o el de Josep Calvet “*Un dia de pesca a Ridaura*”, suara esmentats. Esteve Fa

en una recopilació dels molins llagosterencs del Ridaura n'enumera set que Enric Marquès va dibuixar: el molí de can Cabanyes, el molí de Mes Amunt, el molí de can Carreras, el molí d'en Muné, el molí d'en Nadal, el molí de cal Xorrac i el molí d'en Mariano. Resten només vestigis de les antigues edificacions. Alguns molins han desaparegut ja irreversiblement; d'altres romanen abandonats, soterrats gairebé per les heures errants que s'han apoderat de parets i finestres, moles i llindars. Són records de temps llunyans, d'oficis ja inexistents. El Ridaura és un riu senzill, de mides reduïdes i esquifit. L'any 1932 mossèn Josep Gelabert va escriure un opuscle titulat *Etimologia* de la Vall d'Aro, publicat a Girona, en el qual es fa ressò de l'etimologia del nom del Ridaura que va donar el polític i historiador Sanpere i Miquel, nascut a Barcelona l'any 1840, en la seva obra *Un estudi de toponomàstica catalana*, publicat l'any 1880. Sanpere considerava que el nom del Ridaura prové “*del avellanar qual nom vulgar es aura*”. Mossèn Gelabert considerà que aquesta hipòtesi era “*inverissíml tant per raó de les plantes, que no han existit a la vall, ni per raó de la regió poc favorable en el seu desenrotll*”. Contràriament, mossèn Gelabert arribà a la conclusió que el nom del riu deriva etimològicament del seu poc cabal d'aigua i creu que Ridaura és sinònim de “riu sec”. Avui hi ha d'altres teories sobre l'origen de la denominació del riu, i també una doble denominació, Ridaura i Riudaura. Sigui com sigui, el Ridaura forma part del patrimoni cultural i natural de Llagostera.

D'atractius aquífers n'hi ha alguns més a Llagostera: les fonts. Rafael Mas va descriure “*La font de Panedes*”, una de les més conegudes i concorregudes:

És una font humil, manyaga, mig perduda entre les clotrades de les altes serres que formen els vessants de la immensa cadena de les Gavarres. L'aigua brolla al fons d'una fondalada oberta a la terra com una esgarrapada de la Natura que ha esberlat la muntanya entre Romanyà i Panedes i que forma una frau pregona i ombrívola, plena de solitud i misteri. [...]

Agosarats, puguen muntanya amunt amb l'afany de l'artista que sospita una bella vista i, amunt sempre, fins a arribar dalt de tot de la mola abrupta on reposa, mig encantat, el poblet asolellat de Romanyà de la Selva. Des d'aquell lloc tan enlairat s'albira un escenari de meravella que ens reconforta l'esperit i ens dóna per ben esmerçada la fatiga de l'ascensió.

[...] Per la banda de sol ixent, ens sorprèn la gran boscúria surera de les Gavarres, que s'ondula per cingleres i turons cantelluts, amb clapades de pins que es van fonent en la boirina blavosa del mar. L'ànima es commou davant de tanta grandesa i l'esperit reposa com en un oasi de pau.

Pere Mayol va pintar “*La font d'en Garriga*” l'any 1935.⁴¹ I, tot i que avui ja no és el que era, Mariàngela Vilallonga va deixar fixat el paratge de “*La font d'en Dalmau*”, al capítol “*El castanyer*” del seu llibre *Els arbres*, tal i com havia estat, l'any 1985:

O com la mateixa font anomenada d'En Dalmau, prop del Puig de les Cadiretes, a les rodalies de Llagostera. El camí per accedir a la font és una drecera abrupta i montuosa. Al final de tot i en una fondalada de la muntanya es dreça, verd i fosc, el paratge de la font. El doll d'aigua fresca i límpida que brolla constantment és voltat de castanyers alts i ombrosos, que ofereixen una fresca obaga a tot aquell que arriba al seu costat, las, acalorat, i assedegat, sobretot a l'estiu, l'època més adequada per anar a fer berenades a la font.

Entre el paisatge i la llegenda, Rafael Mas va descriure un altre indret aigualós, que s'inscriu en el món de les mítiques dones d'aigua i que veurem tot seguit, en el següent apartat.

7. LLEGENDARI

Efectivament, les dones d'aigua també apareixen en el llegendari del poble. Em refereixo a l'indret anomenat “*El gorg de les goges*”, que dóna també títol a sengles narracions de Rafael Mas i Josep Calvet. La llegenda em permet de fer memòria de Josep Calvet, pintor i assidu col·laborador dels mitjans locals. Va publicar, el 1990, *El mestre de Fenals i altres contes*, amb un pròleg en el qual Mariàngela Vilallonga emmarca la seva obra entre la “vitalitat” i el “progressisme”, atributs de la joventut que Calvet va saber mantenir al llarg de la vida, i defineix els seus contes com l'espai on engalzen la memòria col·lectiva d'un poble, Llagostera i la seva àrea d'influència, i la memòria personal de l'autor.

“*El gorg de les goges*” té com a protagonistes “*unes dones mig peixos que dansen dins de l'aigua*”, com recorda Josep Calvet al seu primer recull de proses *Llagostera en la intimitat*, i situa el lloc “*entre la propietat de la Font de Panedes anomenada del salt del llop i la del Sr. Cama de Romanyà, a la fondalada del torrent, poc després de Rocallisa, [...] aquest pou-gorg misteriós i llegendari; al bell mig d'un lloc solitari i feréstec*”.⁴² Rafael Mas el va descriure amb aquests mots:

Seguirem un camí fressat entremig de suredes i masies blanques, amb claps de camps i pine-des, i, amunt sempre, arribarem al veïnat de Panedes: quatre cases enlairades besades constantment per la tramuntana. Allà, al fons, prop d'un torrent ple de còdols i xaragalls, hi ha una font d'aigua picant i miraculosa com un taumaturg bíblic.

*En aquest lloc podràs descansar i sadollar-te d'aigua, tanta com en vulguis, sense por, ja que té la virtut de no fer mal, per acalorat que estiguis. Després pujarem enllà, vers la carena, per la part de llevant, apartant les branques dels brucs que es revinclen per la cara i, obrint-nos pas per entre esbarzers i mòdegues, trobarem un camí escabrós i aspre, vorejat d'alzinots i arboços, cobert d'arrels i branques creuades. Més cap al fons, entre còdols plens de molsa, entrarem de ple en un paratge feréstec i misteriós, d'esquerpa melangia. Allà, a mà dreta, prop d'un espadat, veuràs un gorg d'aigua negrenca plena de fulleraca i troncs de roure. És el gorg de les goges.*⁴³

L'aigua és ben present en el llegendari llagosterenc. La llegenda vol creure que, segles en-rere, la plana que envolta Llagostera havia estat coberta d'aigua tal com apareix al poema de Bartomeu Barceló que enllaça la llegenda amb l'etimologia popular del nom del poble, Lacustària o àrea de llacs: “*Tots et diuen Llagostera / fada un temps d'un llac al sí.*” Rafael Mas i Ripoll a *Coses de Llagostera*, dedica un capítol ben explicatiu a “*El desguàs dels llacs*”:

Era un dia de festa de l'any 1600. [...] El Comte Huc de Montcada [...] s'aixecà i parlà: [...] “Aquest nom denigrant de Lacust-àrea (àrea dels llacs) que fins ara ostenta el nostre poble, constitueix per a tots un estigma que cal esborrar; hem de treure de les nostres terres aquesta aigua enllotada que ens assetja i amb honor podem anomenar-lo Lacust-era (era llac). Això,

doncs, és el que us vinc a proposar: fer desaparèixer els llacs del pla, obrint un vall, cercant el desnivell de l'aigua perquè s'escorri. Com és natural haurem de dirigir el corrent cap al cantó de Girona, puix al costat de la marina altes muntanyes ens barren el pas. Aplanarem, doncs, el Puig de Ponent." [...]

Al cap de pocs dies un formigueig humà feia desaparèixer el Puig de Ponent. L'esforç fou gran i la voluntat heroica. Però abans d'arribar al nivell de l'aigua es prengueren moltes precaucions per a evitar desgràcies.

El dia dels desguàs havia arribat. Pels camins emboscats de la Baronia de Caldes, alguns prohoms, acompanyats de ballesters, feien via cap al Castell, pujant per la costa; i, entrant per l'estret portal de Can Caciues, eren conduïts a les sales del palau feudal.

D'altres que venien del Castell de Cassà, feudalía del Comte Gascó de Montcada, passaven l'estany amb una barca i s'internaven pel mateix camí. Tot era moviment i entusiasme. Els capataços donaven ordres que eren executades tot seguit. Sobre el mur de contenció que formava el puig aplanat, alguns veïns, amb teies fumejants, esperaven el senyal per a calar foc a la metxa que havia de fer esclatar la barrinada de sacs de pólvora i donar pas al desbordament de la gran quantitat d'aigua estancada. [...]

Per fi arribà l'hora. El so estrident de la campana de l'antiga església donà el senyal i tot seguit un tro paorós retroní per l'espai i féu tremolar la terra; i un núvol de fum embolcallà la plana. Tot quedà fosc, de moment. Però un cop esvaïda la negra fumera, hom veié com glops enormes d'aigua s'empenyien per a passar l'obstacle i minaven el mur que els barrava el pas. [...]

El gran llac de Bruguera baixà en massa i marxà cabalós per la terra baixa de la Selva. El moment fou imponent. Tot el poble, apinyat, a la gran muralla del Castell, assistí a l'espectacle. També el llac de Maiena es començà a escórrer i poc a poc es veieren sortir del seu fons petits illots de color verdós i negre, com carcasses de balena.

Ganix era un formigueig de ramades de cabres i bous que, emmenades per llurs pastors, es refugiaven pels alts en evitació del perill. Solament restaven isolades, destacant-se de la llum del cel, com un advertiment, les tres forques del Puig.⁴⁴

Tradicionalment, a l'escut de Llagostera s'hi representava el poble encimbellat dalt d'un turó amb un llac als peus, ben bé com ho descriu Rafael Mas en la llegenda.

He decidit d'incloure dins d'aquest capítol un element històric que, després dels anys, quasi ha acabat sent una llegenda: el Carrilet. El tren petit que va fer el camí de trenta-nou quilòmetres que separen Girona de Sant Feliu de Guíxols, des de 1892 fins a 1969, representa en la distància alguna cosa més que un mitjà de transport. L'escriptora gironina Aurora Bertrana el recorda així en les seves *Memòries* fins el 1935:

A Girona hi havia quatre trens en miniatura: el d'Olot a Girona, el de Girona a Sant Feliu de Guíxols, el de Girona a Palamós i el de Girona a Banyoles. Aquestes línies ferroviàries no representaven únicament un eficaç mitjà de transport al servei d'homes de negocis o de turistes apressats. Més aviat eren una mena d'institucions d'utilitat sentimental i romàntica.

Sentimental i romàntica és la gloriosa història d'aquests carrilets anacrònics. Per dissort no han sobreviscut al progrés mecànic d'aquest segle, han desaparegut després de lluitar corat-

josament, heroicament, amb l'escandalosa competència de les potents locomotores modernes mogudes per l'electricitat, capaces d'arrossegar càrregues humanes i mercaderies a velocitats vertiginoses. La maquineta dels trens gironins, talment una joguina, i els vagonets on, ben premudes, devien cabre unes vint persones entre dretes i assegudes, no havien somiat mai a comparar-se als Talgo, als Taf, als Ter, d'aire pretensions i monstruosa figura, ben sospesos, embutacats, encoixinats, amb aire condicionat, que no grinyolen ni sotraguegen, però que tampoc no són bons per a aturar-se a les estacions dels pobles i esperar-hi un viatger ressagat o permetre al maquinista fer un tragueta o conversar amb un company ocasional. [...]

En el de Girona a Sant Feliu de Guíxols, també hi vaig pujar, però molt més tard. D'aquest carrilet tothom en parlava sense gaire respecte. Deien que, a les pujades, els viatgers, quan n'hi havia, havien de baixar i empènyer-lo costa amunt. A les dones, als vells i a les criatures, hom els permetia restar dintre el cotxe, mentre eren empesos pels braços, pels flancs i per les espatlles dels propis parents i companys de viatge. La locomotoreta feia també facècies més o menys pesades. Al fum i a les flames que perbocava la xemeneia, s'hi afegien sovint trossos de llenya encesa. Entraven per les finestres i calaven foc als vestits i als cabells dels viatgers. Alguns, escarmentats, diu que viatjaven amb un cànir ple d'aigua. [...]

El viatge de Girona a Sant Feliu de Guíxols no era tan perillós i, sobretot, molt més curt. A més a més, el carrilet guixolenc ofería al viatger divertiments imprevistos sense perill. El temps més recomanable per a les aventures ferroviàries en aquesta línia era la tardor. Podia succeir, entre altres coses, que el maquinista i el fogainer, havent acabat la provisió de llenya, aturessin el tren entre dues estacions i es dediquessin a cercar-ne pel mig del bosc. Els viatgers col·laboraven gentilmente a la recollida de combustible i entretant cercaven bolets. Altres cops eren els boletaires els que demanaven al maquinista d'aturar una estoneta el tren, i tots plegats anaven a la caça de tan apreciat comestible.

Aquestes aventures, que jo coneixia només d'oïda, em semblaven ben dignes de ser viscudes o, almenys, presenciades. Però a casa no estaven per viatges ni tan sols per viatges tan modestos. Qualsevol mitjà de locomoció que no fos les cames era considerat, pels meus pares, com una diversió dispendiosa i inútil.⁴⁵

Ara, l'antic camí de ferro del Carrilet s'ha convertit en les Vies verdes, per on es pot passejar i desplaçar-se amb bicicleta. També per les Vies verdes es pot seguir un itinerari literari, creat per la Càtedra M. Àngels Anglada. Un itinerari que inclou, per exemple, aquesta corranda popular, que abans se sabia de memòria:

*Tant a l'hivern com a l'estiu, surt cofoi de Sant Feliu
i amb cendres de cenicero, ja arriba a l'apeadero.
El mira un pagès que llaura, passant pel pont de Ridaura
fins que diu: aquí jo em paro, l'estació de Castell d'Aro.
Per un camp de sorra fina, ja n'és a Santa Cristina
i després, pitant, pitant, fa l'entrada a Font Picant.
Enmig d'una gran fumera, ja el tenim a Llagostera
i on veus cantines de llet és la parada d'Asclet.*

*Ben de pressa ara sí va, que l'esperen a Cassà.
Però no pot córrer en excés, que deu parar-se a Llebrés.
Com qui menja galetilles, s'atura un xic a Llambilles
i amb un segon de retard ara és al poble de Quart.
Guaïtant per la finestra, veus que som a la Creueta
i al cap de ben poca estona ja arriba, per fi, a Girona.*

Ja forma part de l'imaginari popular i de la llegenda llagosterenca la resistència que el poble de Llagostera va dur a terme contra les torres d'alta tensió que es van plantar al pla de Panedes. Així ho vaig descriure Mariàngela Vilallonga en aquesta peça titulada “*Els resistents llagosterencs*”, en l'*Atlas literari de les terres de Girona*:

La pócima de Postigo, així titulava Antoni Puigverd un dels articles que va dedicar a la línia de les Gavarres. La metàfora de Llagostera el titulava al seu torn Pilar Rahola. “En Llagostera acaso podria simbolizarse [la protesta] con un casco alado como el de Astérix, que resiste valientemente al invasor. Están locos estos romanos”, era com acabava la seva crònica Agustí Fancelli. “Como la última viñeta que culmina el triunfo de Astérix ante la locura de los romanos, el pueblo de Llagostera celebraba su festín” deia també Ponç Puigdevall a la crònica del darrer dia de setembre del 2001. Les torres de la línia d'alta tensió de les Gavarres, erigides desafiadorament al pla de Panedes, van ajuntar el poble enfront del poder. Com mai, Llagostera va ser portada de diaris, revistes i telenotícies, protagonista per uns dies de plomes il·lustres i objectiu de totes les càmeres. “Els veïns de Llagostera no se'n sabien avenir d'aquella passivitat tan contrària als seus ideals; i, amb un exaltament que ningú no s'explica, acordaren en comú de fer front al cabdill”: era l'any 1874, el cabdill era el general Savalls i ho explica Rafael Mas que no comprenia “com els nostres avis, coneixent qui era en Savalls, es disposessin a atacar-lo tot fent-se forts en una vila gairebé indefensa per a rebre l'envestida de les aguerrides tropes carlines”.⁴⁶

De la llegenda a la història o de la història a la llegenda, entre la història i el mite, les representacions del mite, la literatura, és a dir, la ficció: perquè no explica el que és o el que fou, sinó el que podia haver estat.

8. PERSONATGES

L'any 1909 va néixer a Llagostera August Vidal, traductor al castellà de les obres cabdals de la literatura russa, des de Txékhov a Tolstoj, i especialment Dostojevskij, de qui escriví una aproximació biogràfica. Exiliat a Rússia després de la guerra civil, Vidal va ser professor de literatura de la Universitat de Moscou, i sempre va enyorar Llagostera. D'ell recordava Enric Marquès l'any 1994: “*entenc com mai que es fes enviar ginesta florida de Llagostera quan era tan lluny de casa*”. No tinc constància de cap text de Vidal publicat que evoqui Llagostera. Un altre llagosterenc que va haver de marxar fou Emili Magrià. Als programes de la Festa Major, podem trobar poemes que Magrià enviava des de Nova York. Un dels que mostra

l'enyorament que sentia des de l'altre costat de l'oceà és aquest que es va publicar en el programa de la Festa Major de l'any 1963:

Les gràcies de Llagostera⁴⁷

*Oh!, bella vila encantada,
paradís d'eterna joventut,
a tu, que ets tan ben plantada
gràcies mil per haver-hi nascut.*

*Vessant del turó, ran de fina plana,
amb brodat de muntanyes, coronada,
que esbandeix la tramuntana,
amb la ira furiosa de sa alenada.*

*Els aires del Montseny, fins,
passen ran de tes teulades,
després de lliscar entre pins,
bàlsam sanitó, són ses besades.*

*Oh! I tu, altiu i bell cloquer
que esquinces el cel, amb gallardia,
que guardes la vila, al teu recer,
la més bella pubilla, de la rodalia.*

*La mística veu de ta sonora campana,
engega al vol l'Angelus de la matinada,
i l'eco, vibrant de l'última batallada,
repetirà, Toc d'Oració, a la capvesprada.*

*Les verdes planes de Sant Llorenç,
de Panedes i les Brugueres,
obertes als quatre vents,
paisatges són de vius pessebres.*

*Per ses amples feixes de conreu,
com mosaic de coloraines,
la guatlla gelosa aixeca sa veu,
entre blats tendres i rou de matinades.*

*Per tos boscos i suredes,
laborioses abelles petonegen
el dolç fistó de les farigoles,
entre els brucs que es balancegen.*

*Sota els matolls de ginesteres,
hi canta la perdiu esquerpa,
sap de son niu les tresqueres,
amb l'ull viu i sempre alerta.*

*La prolífera i gaia primavera,
esclat de flors, d'idil·lis camperols,
t'ofereix, joiosa i riallera,
cants de cadernereres i de rossinyols.*

*Donzelles i fadrinets, com bé de Déu,
festegen al ritme de la nostra dansa,
fent sardana a la plaça d'en Romeu,
guardant al cor una esperança.*

*I jo, enllà dels mars, terres llunyanes,
te saludo, oh vila, pres de nostàlgic enyor,
memòries de bells temps, altres anyades,
pensant en tu, i en ta Festa Major.*

August Vidal va tornar al nostre país, però es va instal·lar a Barcelona. No tenim notícies que Emili Magrià tornés a Catalunya. Sí que va tornar al país Mercè Rodoreda, l'escriptora barcelonina que va triar Romanyà de la Selva per passar els darrers anys de la seva vida, des de 1972 fins a 1983, i per reposar per sempre en el petit cementiri de la carena. Romanyà de la Selva és quasi la muntanya màgica dels encontorns de Llagostera. Des de sempre, els habitants de Llagostera han pujat a Romanyà per esplaiar-se, per contemplar la

bellesa de la vista que s'hi albira, per sentir, amb paraules de la mateixa Rodoreda, “*aquestes muntanyes segures, sempre verdes, que em donen grans quantitats de pau*”. Encara que formi part del terme municipal de Santa Cristina, a Llagostera ens sentim i ens fem nostre Romanyà.

Així ho veiem en l'obra de Rafael Mas, el qual va descriure el dolmen a “*La barraca d'en Daina*”:

Si algun dia, amic lector, et trobes en el poblet assolellat de Romanyà de la Selva, allí en aquella alta carena que mira cara a cara el Canigó i rep la besada de la tramuntana del Pirineu, decantant cap al cantó de llevant i travessant suredes i roures baixaràs per un corriol de pastor i veuràs entre les branques la costa llunyana de Palamós.

Per allí a prop, cobertes de gatoses i mòdegues, veuràs unes pedres grosses i solitàries, abandonades, sobreposades algunes i d'altres caigudes a tort i a dret. Descobreix-te amb respecte davant d'elles: és el primer temple que construí l'home; és un Dolmen.

La gent de la rodalia li diu “la barraca d'en daina”.⁴⁸

El dolmen ja restaurat i amb totes les pedres al seu lloc, va ser evocat també per Mercè Rodoreda, en un text que va escriure l'any 1976 sobre les raons d'haver triat Romanyà per viure:

Les Gavarres, fa tres o quatre anys, van ser per a mi un descobriment. Feia molt de temps un metge va dir-me que per acabar amb la meva anèmia havia de passar una temporada a la muntanya. I vaig pensar: On és la muntanya? Què s'ha de fer per anar a la muntanya? I em vaig quedar quieta a casa perquè els problemes m'esgarrifen i anar a la muntanya equivalia a un problema. Però en refer amistat amb unes amigues d'anys vaig ser invitada a passar uns dies a casa seva a Romanyà de la Selva. Com per art d'encantament, em vaig trobar al bell mig de moltes muntanyes d'alzines, a dintre d'un xalet situat a vora del dolmen de Romanyà.

Amb una mà damunt de la pedra mil·lenària per veure si podia copsar-ne la influència màgica dels corrents tel·lúrics i dels corrents aeris, vaig evocar les pedres blaves de Stonehenge, tanta pedra misteriosament traslladada de lloc per convertir-la en monument megalític. Pedres d'una tonelada, de dues tonelades, de tres tonelades, alçades enlaire per posar-les planes per l'eternitat damunt d'altres pedres i voltar-les del cercle encantat. Del dolmen de Romanyà a pensar en els druides –segons Robert Graves druida vol dir “home d'alzina”–, el camí és curt.⁴⁹

Romanyà, ja se sap, té aproximadament “*dotze cases i un hostal*”, com diria Rodoreda. Així és que Rodoreda havia de baixar a comprar a les poblacions veïnes: Santa Cristina d'Aro, Sant Feliu de Guíxols i Llagostera eren els indrets triats, segons les necessitats. Mercè Rodoreda va tenir una presència a Llagostera els anys que va viure a la muntanya.⁵⁰ La recorden els qui la van conèixer i ho recorda ella en la seva correspondència, en tres de les cartes que va adreçar a Joan Sales, el seu editor. No he sabut trobar referències a Llagostera en l'obra de creació rodorediana. Ja m'hauria agradat! Però sí que n'hi ha a la seva correspondència. Aquestes tres.

Des de Romanyà de la Selva, Mercè Rodoreda escrivia al seu editor Joan Sales, el 16 de juny de 1979, i li deia:

Estimac amic Sales: ahir a la tarda vaig rebre la vostra del 13. Podeu escriure a casa encara que no hi hagi nom (em penso que en un dels pilans de pedra de l'entrada del terreny hi faré posar simplement les meves inicials) perquè el carter ha llegit tots els meus llibres i me'ls ha fet dedicar tots. El carter és de Llagostera, té mitja dotzena d'autocars, organitza excursions, és transportista, recader i té dos taxis. A Llagostera té molt prestigi. En fi és un senyor molt ben situat a la Renfe i per això tot acompanyant criatures a les escoles i portant-les després a les cases llurs, reparteix correu.⁵¹

Hi ha una altra carta també escrita a Sales des de Romanyà el 12 de novembre de 1981, on li diu:

Aquest matí he anat a Llagostera i en un quiosc-llibreria tenien dos exemplars de l'edició que fa vint-i-dues de la Plaça. I m'han dit, compungits, que ja feia dos mesos que no en tenien.⁵²

Encara en una tercera carta a Sales, escrita també a Romanyà el 5 d'abril de 1982, Rodoreda torna a esmentar Llagostera:

Sí, la Plaça té èxit. A Girona la fan a tres cinemes (sempre plens). La setmana entrant l'estrenaran a Llagostera i el dia disset a Platja d'Aro. Suposo que l'aniran passant per tot Catalunya. Tot i que a mi no va ni m'hi ve res, vull dir que estic al marge de la pel·lícula, sempre val més que a la productora li vagi tot vent en popa.⁵³

Recentment hem pogut assistir a un viu debat, en el qual la literatura va tenir un paper destacat. Parlo de l'any 2009, quan Llagostera va tenir la possibilitat de triar el nom de la nova escola Puig de les Cadiretes. Va guanyar el nom geogràfic, el nom d'un element característic i ben present entre els habitants del nostre poble, no en va fou el més votat. Però és interessant de recordar que hi va haver una campanya intensa pels noms de tres persones: Mercè Rodoreda, August Vidal i Isabel Vilà. Vet aquí la simbologia literària del territori, que es va mostrar amb força. Dos d'aquests personatges van ser escriptors i la seva vinculació amb el poble es va valorar ben positivament.

En el pregó de la Festa Major de Llagostera que l'Enric Marquès va fer l'any 1994, pocs mesos abans de morir, i que es va publicar a la *Revista de Girona* de març-abril de 1995, podem llegir:

Si repasso els noms dels carrers, encara em trobo en un desert, o en un endogàmic recel, gasiu i mesquí, de convilatans que són poc generosos en honorar els seus fills més destacats. Dos mestres (dels d'abans): el nom de Julià Cutillé està associat a la biblioteca de la Casa de les Vídues, inaugurada en el 82; Abelard Fàbregas no existeix. El músic Josep Aguiló s'ha merescut un carrer; d'Antoni Varés, el cineasta, només se'n parlà en unes diades de cinema amateur que em sembla que no han tingut continuació. Emili Vilà, indiscutible pintor i cartellista cosmopolita, continua essent aquest museu-fundació privada i confusa. Josep Gelabert, el polifacètic capellà científic i pintor, està mig oblidat a Llagostera, on visqué una trentena d'anys. Pere Mayol, un pintor neo-impressionista de primera fila, es va esvaint en la seva inoblidable bonhomia i exemplar modèstia. Un altre oblidat i de talla: August Vidal, potser la figura més

“universal” que Llagostera ha donat mai; ensenyant, home conseqüent en les seves conviccions ideològiques, exiliat a la Unió Soviètica, traductor i estudiós de la gran literatura russa de retorn a Catalunya, mort prematurament el 76, als 67 anys.

Bé, aquí m'aturo. Com ja he dit abans no serveixo per fer un pregó de festa; de Festa Major. Aquesta festa –la de Llagostera, maig o juny?–, a la qual venia des de Girona, quan tenia vint anys. Tinc una pintura de les barraques, tal com s'instal·laven, tal com s'instal·len avui encara, al passeig, amb gent que es passeja, amb una parella amorrada.

Llavors, la llum d'aquí, els sembrats que comencen a groguejar, ja em robaren el cor i els colors. Penso amb l'August Vidal; entenc com mai que es fes enviar ginesta florida de Llagostera quan era tan lluny de casa.⁵⁴

Si avui fem una ullada als noms d'escriptors i pintors als carrers de Llagostera, ens adonarem que s'ha avançat i que algunes de les reivindicacions de Marquès ja s'han assolit. L'any 1994, quan es va publicar la *Crònica* sobre els noms dels carrers, només n'hi havia tres de dedicats a escriptors, els carrers Àngel Guimerà, Joan Maragall, Santiago Rusiñol. Ara trobem els carrers dedicats a Rafael Mas, a Mossèn Gelabert, a Isabel Vilà i a Jacint Verdaguer. L'Ajuntament ja ha aprovat de donar el nom de Pere Mayol a l'escola de belles arts i el d'August Vidal a la placeta del futur centre cultural que s'està rehabilitant a l'antiga fàbrica de suro de can Roig.

I, és clar, també voldria recordar que ara tenim tota una colla de carrers dedicats a romans il·lustres a la urbanització Llagostera residencial. Enumeraré només els d'escriptors. Em plau trobar-hi Ciceró, Juli Cèsar, Sèneca i Virgili. No és en va que Llagostera té un grup de manies amb una llarga història i ja fa tres anys que celebra un *“Mercat romà”*. Potser falten, però, algunes plaques literàries per recordar els personatges il·lustres de Llagostera.

A Llagostera sempre s'ha escrit, prosa i poesia, i sempre s'ha pintat. I a Llagostera també sempre s'ha fet teatre, amb autors locals com Pere Parés o Kim Planella, per mencionar-ne dos d'èpoques diferents. *Les filles del taper*, de Pere Parés, deu ser l'obra que s'ha representat en més ocasions al poble. L'any 1911 l'autor teatral Francesc Lorenzo i Gàcia naixia a Llagostera on va viure durant uns set anys i d'on conserva imatges clares de la infantesa, que apareixen fugisserament a alguna de les seves més de trenta obres publicades i estrenades, com *Quan els records parlen*. Potser seria bo que algú, algun dia, gosés emprendre una història del teatre a Llagostera.

Sortosament, un treball de les característiques del que ara cloc és inacabable i sempre està “en construcció”. Perquè ara mateix en algun punt de Llagostera algú trasllada a la tela els colors primaverencs d'un racó del poble i algú altre deixa córrer la seva ploma en contemplar uns suros clapejats de sol o les pedres de les muralles retallades sobre un cel blau d'abril, ventejat. Llagostera, la Ben Plantada, ha estat, és i serà motiu de creació, literària i artística. Per molts anys!

NOTES

- 1 El text reproduïx la conferència que va ser pronunciada el dia 5 de febrer de 2010.
- 2 ARAGÓ-VILALLONGA, 2003. L'obra, en part, es pot consultar des del 2007 en el portal web creat des de la Càtedra M. Àngels Anglada de patrimoni literari de la Universitat de Girona, cf. <http://www.atlesliterari.cat>.
- 3 FRANQUESA, 1856: p. 5.
- 4 *El Ampurdanés*, 22 de juny del 1862.
- 5 *Revista de Gerona*, vol. 1, 1876, p. 57.
- 6 *Revista de Gerona*, vol. 1, 1877, p. 229 i ss.
- 7 *Revista de Gerona*, vol. 3, 1879, p. 225.
- 8 Una mostra d'aquesta riquesa pictòrica de Llagostera es pot trobar al recent llibre sobre 80 anys de pintura a Llagostera, cf. SEGURANYES, 2009.
- 9 ARAGÓ-VILALLONGA, 2003: p. 766.
- 10 MAS, 1948: p. 25-27.
- 11 VILALLONGA, 1992.
- 12 PLA, 1968: p. 97-98. L'expressió "*Pâle étoile du soir, messagère lointaine*" és el primer vers del poema "*Le saule*" d'Alfred de Musset.
- 13 Bartomeu Barceló era un prevere, nascut a Felanitx l'any 1888, que durant els anys trenta va ser capellà de S'Agaró. Vivia a Sant Feliu de Guíxols, quan va esclatar la guerra l'any 1936. Va haver-ne de marxar i es va refugiar a Perpinyà. El poema a Llagostera porta la data de 1937 i evoca la fugida a França. Barceló va ser Mestre en Gai Saber. Va morir l'any 1973.
- 14 BARCELÓ, 1974: p. 91-92.
- 15 SEGURANYES, 2009: p. 52.
- 16 SEGURANYES, 2009: p. 53.
- 17 PLA, 1976: p. 767.
- 18 SEGURANYES, 2009: p. 59.
- 19 SEGURANYES, 2009: p. 77, p. 79 i p. 96-97.
- 20 SEGURANYES, 2009: p. 156.
- 21 SEGURANYES, 2009: p. 146-148.
- 22 El quadre de Comadira és reproduït en un recull dels vint anys de la seva pintura, just abans d'un text d'Enric Marquès; cf. COMADIRA, 1987: p. 16; MARQUÈS, 1987.
- 23 SEGURANYES, 2009: p. 85.
- 24 BASSETS, 1999.
- 25 SEGURANYES, 2009: p. 51.
- 26 SEGURANYES, 2009: p. 141.
- 27 PASCUAL, 1998.
- 28 VILALLONGA, 1986: p. 116.
- 29 SEGURANYES, 2009: p. 145.
- 30 SEGURANYES, 2009: p. 135-136.
- 31 SEGURANYES, 2009: p. 48.
- 32 MAS, 1948: p. 177-180.
- 33 CALVET, 1990: p. 279-283.
- 34 SEGURANYES, 2009: p. 49-50.
- 35 SEGURANYES, 2009: p. 140.
- 36 CALVET, 1990: p. 207.
- 37 SEGURANYES, 2009: p. 75, p. 83, p. 86 i p. 100.
- 38 SEGURANYES, 2009: p. 136 i p. 138.
- 39 SEGURANYES, 2009: p. 44, p. 93, p. 139, p. 144 i p. 149-150.
- 40 SEGURANYES, 2009: p. 45 i p. 52.
- 41 SEGURANYES, 2009: p. 139.

- 42 CALVET, 1960: p. 40.
- 43 MAS, 1948: p. 36.
- 44 MAS, 1948: p. 17-22.
- 45 BERTRANA, 1973.
- 46 ARAGÓ-VILALLONGA, 2003: p. 772.
- 47 MAGRIÀ, 1963.
- 48 MAS, 1948: p. 29.
- 49 RODOREDA, 1996: p. 108-109.
- 50 Llagostera es va afegir als actes d'homenatge a l'escriptora amb la celebració d'activitats diverses durant l'Any Rodoreda. Es va programar una obra de teatre al Casino Llagosterenc, el Butlletí va elaborar un dossier sobre la seva figura, la Biblioteca Julià Cutillé va acollir una conferència i un recital de fragments de la seva obra amb acompanyament musical. Rodoreda va ser present a Llagostera durant el seu centenari. Des de l'any 2008, a Romanyà es pot fer l'itinerari literari Rodoreda Romanyà.
- 51 RODOREDA-SALES, 2008: p. 810.
- 52 RODOREDA-SALES, 2008: p. 936.
- 53 RODOREDA-SALES, 2008: p. 953.
- 54 MARQUÈS, 1995: p. 91.

